

Xornadas de formación en lingua galega para os equipos de Normalización Lingüística dos Centros Educativos, 20-24 de setembro de 1993. Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, 1994. 376 pp.

Os Equipos de Normalización Lingüística nacen en 1990 para coordina-lo plan xeral para o uso do idioma e da docencia en galego, desempeñando varias funcións, como as de dar información legal sobre o galego ós órganos escolares, asesoramento sobre estratexias educativas, inventario dos recursos didácticos normalizadores do centro, garanti-los dereitos lingüísticos dos falantes en galego, propoñer actividades que melloren a estima do galego, etc. Estas Xornadas, celebradas simultaneamente nas catro capitais de provincia galegas, organizanse coa función de “analiza-la normalización e a súa problemática nos distintos sectores” (M. Rigueiro Tenreiro, “Apertura”).

Conferencias:

Manuel González González fai unha aproximación globalizadora da situación lingüística galega en “A lingua galega: situación actual e perspectivas” (pp. 17-49), detectándose unha situación de “bilingüismo social”, onde “unha parte da poboación coñece (con maior ou menor perfección, activa ou pasivamente) as dúas linguas; outra, é monolingüe en galego; e unha terceira é monolingüe en castelán”, ó mesmo tempo que se rexistra unha diglosia de adscripción e funcional en continuo cambio, que explicaría a necesidade dunha normalización lingüística, tanto no “status” coma no “corpus ou normati-vización”. Para conseguir a normalización do status é preciso partir dun marco legal propicio, pero a plena regularización pasa pola “valoración da lingua por parte dos falantes” que condicionan e dirixen o seu uso. M. González fai un repaso sobre esta valoración a partires de datos (inéditos no seu momento) tomados dos estudos realizados polo Seminario de Sociolingüística da RAG, dos que se conclúe que “o tópico da modernidade do castelán, e a súa consi-deración como lingua de progreso, paralelamente á vinculación do galego con todo o que signifique atraso, está en profunda transformación”, gañando terreo a consideración de que o galego “debe ocupar ámbitos que estaban non hai moitos anos reservados ó castelán”.

A normalización do corpus debe abranguer, polo menos, tres problemas: “a representación gráfica do sistema fonolóxico da lingua”, a fixación dun modelo estándar de lingua “supradialectal e non marcado socialmente que [...] debe abarca-lo ámbito fonético-fonolóxico, o morfosintáctico e o léxico”, debendo este último dar resposta “ás necesidades expresivas e comunicativas da vida actual”. As súas consideracións finais son, que o galego se atopa nunha “encrucillada”, e dependendo do camiño que se tome dependerá o seu futuro. Para a normalización do corpus, fai unha “chamada á responsabilidade de todos” para superar problemas,

moitas veces alleos á lingüística, e avanzar naqueles que quedan por resolver e son máis graves, como é o do “ámbito da implantación social da lingua”.

En canto á normalización do status é preciso “facer un deseño claro dunha política lingüística para Galicia” planificando os obxectivos, dado que o marco legal e a situación social posiblemente sería tendente cara “unha solución de tipo bilingüe, pero coa idea de camiñar cara á instauración do principio de territorialidade estricto, de xeito que nun futuro non moi distante a práctica totalidade da poboación de Galicia teña o galego como lingua de instalación, aínda que toda ela coñeza tamén o castelán”.

Modesto Hermida en “A formación inicial do profesorado. A lingua como compromiso” (pp. 53-70), considera como condición mínima esixible a un aspirante ás docencias non universitarias, unha “sólida formación na disciplina que imparte”, debendo ser esta interdisciplinar e cunha forte carga pedagóxica, o que non se corresponde coa situación vixente. En todo isto vai implícito o rexeitamento, por inadecuado, do actual sistema de titulacións, en especial das diplomaturas, así como unha “reticencia cara esa insistente proposta de Escola de profesores. Propón, de forma resumida, unha división do profesorado en : profesor de educación infantil, debendo ser “un licenciado no ámbito da psico-pedagogía, con programadas prácticas ó longo da carreira; profesor de educación primaria, cunha “formación dirixida máis ás didácticas, ós recursos de aprendizaxe, á psicocioloxía, etc.”; profesor de educación especial, cunha formación psicolóxica que teña “incidencia especialísima nas ciencias e destrezas que de seu correspondan á especialidade”; profesor de ensino secundario obrigatorio, que son os que hoxe presentan máis problemas pola falta de experiencia que existe en relación con este ciclo. Debe presentar unha axeitada formación científica disciplinar “cunha especial actitude pedagóxica que lle axude a se enfrontar con éxito a tódolos problemas”. Por último teríamo-los profesores de ensino secundario obrigatorio, cun fomento especial no ámbito das didácticas específicas. Remata a conferencia facendo nota-lo “ineludible compromiso do profesorado coa normalización lingüística, “impartan a disciplina que impartan”, dada a grande importancia que ten o seu papel instructor como “punto de partida para insuflar novas pautas de comportamento a unha sociedade”.

No traballo de José Pérez Vilariño e Dora Quiroga López, “Densidade lingüística e discriminación escolar en Galicia” (pp. 71-110), a partir de estudos e cadros comparativos de elaboración propia sobre o emprego do galego e do castelán, podémonos decatar da existencia dunha “relación de dominación/ dependencia, e [unha] discriminación básica imperante na sociedade galega [e] vixente na escola”, onde se dá unha “función de latencia da lingua galega, asociada á constatación de baixo prestixio e utilidade social” que se demostra nas “discriminacións sufridas polas minorías lingüísticas, agora maiorías relativas no seu medio ou país propio, [sendo] a normalización” imprescindible para corrixi-la discriminación. A latencia do galego inflúe nas relacións pedagóxicas, á vez que se observa “un certo avance xeneralizado do castelán entre a poboación nova, que podería considerarse como un efecto conxunto da maior escolarización e socialización dos modelos audiovisuais”. A partir da lingua falada tamén se poden establecer as tres grandes clases que artellan a sociedade galega: clase alta (en castelán), media (bilingüe) e baixa

(galego), sendo tan forte a asociación entre lingua falada e clase social, que é preciso considerala unha compoñente obxectiva de clase.

A conferencia de Luís Sobrado Fernández versa sobre o “Proxecto educativo e avaliación da normalización do galego nos centros docentes” (pp. 113-138). A lexislación prevé o confeccionamento dun Proxecto Educativo nos centros docentes, que é un “recurso de planificación pedagóxica, expresión global do pensamento educativo da Comunidade escolar, confeccionado a partir do estudo da propia realidade cultural e que pretende unha intervención educativa organizada sobre a praxe docente, coa finalidade de melloralala”. Dentro deste proxecto debe inserirse “o plan de Normalización de Lingua Galega, [...] como proxecto de organización total da vida educativa dos centros docentes e non ser algo illado”.

O autor fai un minucioso repaso dos proxectos pedagóxicos constitutivos do réxime escolar galego (P.E.C., P.O.C., P.C.C., P.A.C., etc.), así como das fases das que consta a elaboración e desenvolvemento dos Plans e Proxectos Normalizadores nos centros educativos, á vez que nos ofrece unha “guía avaliadora de indicadores de proxectos de Normalización do galego nos centros docentes”. Trátase dunha conferencia densa á vez que esquemática, altamente valorable para ter unha idea dos constituíntes dos Proxectos Educativos no réxime escolar galego, en concreto do Plan Educativo de Norma-lización Lingüística.

Relatorios:

Monseñor Miguel Anxo Araújo Iglesias, “Lingua, fe e cultura” (pp. 143-154), considera que a lingua posiblemente sexa a “realización máxima dun pobo” na que se sustenta “o substrato espiritual sobre o que [...] se vai edifi-cando a nosa personalidade, a personalidade individual e colectiva”, sendo o núcleo condensador da cultura dun pobo. Por outra banda, “tódalas funcións da vida espiritual do home fúndanse sobre o poder que [este ten de] falar vocal ou caladamente”, pero non existe unha “linguaxe sagrada, caída do ceo sobre-natural”, o mesmo que tampouco “a fe quimicamente pura [e] totalmente independente do condicionamento da cultura”. É aquí onde a igrexa “debe respectar e facer seus os valores tradicionais da cultura daqueles pobos ós que ela lles presenta a fe”, e se quere “dialogar coa nosa cultura, [terá] que achegarse afecti-va e efectivamente a esta nosa lingua galega”.

Tras facer un resumo das relacións entre a Igrexa e o galego, salienta a influencia decisiva que tivo esta no proceso de alienación cultural de Galicia, pois a transmisión de “fe cristiá” fíxose (faise) maioritariamente en castelán, aínda que houbo eclesiásticos, como Sarmiento, que denunciaron esta situación, aínda hoxe delicada, onde “a Igrexa ten responsabilidades históricas, pero ten sobre todo un compromiso moral que esixe ser actualizado criticamente día a día, [...] revalidando publicamente a necesidade de asumi-la lingua galega como lingua da liturxia e da pastoral”.

Xosé Luís Barreiro Rivas, “O galego nos medios de comunicación. A experiencia na radio privada” (pp. 57-171), resalta a importancia da comu-nicación, da posesión e do manexo de información da que o mundo actual depende, converténdose este nunha “aldea global” en continua transformación. Neste mundo cambiante os medios de comunicación van cobrando unha moi grande importancia

como “elemento esencial na estruturación das sociedades”, á vez que as linguas minoritarias son cada vez menos utilizadas polos medios de comunicación comerciais que uniforman cultural e lingüisticamente os espazos nos que actúan, afectando a estas linguas cara á súa “desnormalización”.

Apunta algunhas liñas que deberían segui-los medios de comunicación para unha transformación do ámbito do galego, como: “unha forma de conciencia da necesidade e da utilidade do propio idioma e da propia cultura, e a creación dunha firme vontade social de incorporarse á súa defensa”, un “fomento da investigación das técnicas comunicativas derivadas da nosa estrutura cultural e lingüística [...] que sirvan de mensaxes”, “reconsideración sobre o bilingüismo efectivo dos programas, que eviten a disxuntiva entre programa 'integralmente en galego' e 'integralmente en castelán', xa que levan á desvantaxe do galego”, a acción normalizadora debería dirixirse ás funcións institucionais na sociedade (Igrexa, Xustiza, Banca, etc.). Tira como conclusión, que os medios privados de comunicación deberían cultivalo bilingüismo con “toda naturalidade; sen faixas normativas que impoñan fórmulas ríxidas de política lingüística”.

Para Manuel Rico Vereá, “Unha aproximación á literatura de tradición oral” (pp. 173-180), “falar en Galicia é falar de normalizar, pola existencia dun conflito máis ou menos latente entre dúas linguas”, habendo só “dúas saídas: substituír ou normalizar”. No ensino haberá que tentar “unha visión integral da realidade para capacita-lo alumno nun dominio do seu contorno”, o que se reflicte “na fala, na escrita e na capacidade de comprende-las mensaxes nestas dúas dimensións”. Postula a “prioridade da aprendizaxe funcional sobre a técnica”, para así dominar aqueles contidos necesarios para a vida diaria, “sendo determinante o dominio lingüístico”. A aproximación á literatura oral é necesaria “porque nela atopamos unha mostra xenuína de manifesta-la dimensión lírico-expresiva das nosas xentes”, á vez que é un medio para acceder ás figuras literarias e recursos estilísticos e á “forma de ser e pensar dun pobo, cunha linguaxe que lle permitirá ó alumno domina-lo seu contorno vital”. Al-gunha das ferramentas a usar serían a fraseoloxía popular, a adiviña, o conto tradicional, o cancioneiro, etc. “Todo canto configura a vida psíquica e material de Galicia está reflectido na lírica de tradición oral”, e debe recuperarse para dota-lo alumno da “capacidade expresiva que precisa máis ca nunca”.

A ponencia de Miguel Anxo Santos Rego versa sobre “O problema da avaliación de necesidades en contextos educativos bilingües: a propósito do caso galego” (pp. 181-193). A situación sociolingüística de Galicia implica uns obxectivos de normalización, onde aparecen unha serie de “atracos considerables” que hai que descubrir para podelos “controlar no posible a través de decisións pertinentes nos planos político, social, etc.”, facéndose isto por medio da avaliación de necesidades, “que é fundamental para presentar propostas de planificación lingüística para un territorio dado”, abranguendo na súa aplicación os ámbitos máis importantes da vida dun país. O ensino non é máis ca “punta de lanza en calquera dinámica de normalización dunha lingua minorizada”, onde xoga un importante papel o persoal docente, cabendo a pregunta de “¿por que non facer do proxecto educativo do centro a grande oportunidade de progreso na planificación lingüística no ensino do noso país, a través da asunción pola comunidade educativa de estratexias e técnicas de análise do contexto para calibra-las necesidades do

momento?”, sobre todo tendo en conta a “carencia de estudos relacionados coa avaliación de necesidades no marco do bilingüismo”. Para isto ofrécenos “un modelo para a análise de necesidades de intervención socio-educativa” artellado en tres fases: fase de recoñecemento, de diagnóstico e de toma de decisións”.

Experiencias:

Ábrese o apartado das Experiencias coa de Carlos Freire Pérez, “Xornadas de lingua galega. Experiencia normalizadora e teatro” (pp. 199-205), para quen, dado que “un equipo de normalización lingüística pode e debe abran-guer tódolos eidos relacionados co mundo da expresión, propuxémo-la construción dunha peza teatral para conxugar un texto literario coa didáctica dunha materia coma a Física”, tendo entre outros, como obxectivos básicos: “situar ó alumno espectador no medio no que se desenvolven os personaxes que se estudian na aula”, buscar unha maior comunicación entre o mundo do estu-diante e o da experiencia científica; “iniciar un camiño que poida ser utilizado como sistema complementario na Pedagogía das Ciencias”; mellorar aspectos da lingua, etc.

A organización da experiencia foi contemplada como “vivencia colectiva”, da que dá os pasos do seu desenvolvemento, desde a convocatoria pública no taboleiro do centro ata a representación, pasando polos ensaios. De todo o proceso conclúense uns beneficios para os participantes, como unha maior sociabilidade entre o grupo, unha maior comunicación profesor-alumno, unha maior sensibilidade ante a nosa lingua, unha mellora da expresión, dicción e entoación do galego, xunto cunha maior madurez.

César Martínez-Yáñez preséntano-la súa experiencia pedagóxica, “Normalización lingüística nos centros docentes no Concello de Fene: un proxecto en marcha” (pp. 207-221), realizada no curso 91/92 como “tentativa de actuación sobre a sociedade para muda-los hábitos [lingüísticos], e que imprima unha maior eficacia á tarefa normalizadora”, sendo unha experiencia piloto, orientada por primeira vez en Galicia, cara toda a sociedade e indo máis alá do territorio do centro. Os seus obxectivos básicos partiron dunha planificación que analizou a realidade sociolingüística circundante, na que se constatou as “grandes carencias e o lento avance que se produce no ensino e do conven-cemento de que somos partícipes dunha responsabilidade educativa”. Preténdese unha sensibilización social da problemática sociolingüística, resalta-lo prestixio social do galego, dar a coñece-la lexislación lingüística e favorece-lo cambio de actitudes e a galeguización do ensino.

O deseño de experiencia parte da Comisión de Normalización dos centros públicos de ensino coa colaboración do S.M.N.L. do Concello, preten-dendo chegar ata os centros privados e A.P.A.S. Recorreuse a técnicas e estra-texias publicitarias, xunto coa colaboración de diferentes colectivos, estando todo organizado por unha comisión planificadora que dota ó proxecto de “per-sonalidade xurídica para xestiona-lo orzamento do programa” e buscar finan-ciamiento. As actividades artéllanse en tres trimestres, tendo como fin, chama-la atención cara un maior uso da lingua galega, elaborándose un “slogan” e un “anagrama”, así como un vídeo divulgativo, concursos, traballos dos alumnos, un programa de radio semanal, camisetas, pins, etc.

Xosé P. Mondelo expón o seu “Proxecto de normalización lingüística: unha contribución á elaboración do P.E.C. e do P.C.C.” (pp. 225-241), como Xefe de Equipo da Normalización Lingüística do Instituto de F.P. de Monte Alto, para quen o “P.E.C. ten que recoller unhas liñas básicas de actuación referentes ó proceso de normalización lingüística que se pretende desenvolver e, mesmo cunhas consideracións básicas sobre a necesidade de procurar nos cen-tros unha nova educación lingüística [...] superadora de vellos prexuízos e discriminacións”, debendo ser unha “guía flexible orientadora do proceso de normalización, unha simple hipótese de traballo para compartir con toda a comunidade escolar e para confrontar na nosa realidade cotiá”. Fai, pois, unha análise das coordenadas socio-educativas que configuran o contexto do centro e dando os puntos de desenvolvemento do Proxecto de Normalización do mesmo, de onde parten algúns obxectivos básicos, como a profundización no labor de reflexión lingüística na vida escolar buscando a integración, a cooperación, o intercambio e a reflexión, a procura dunha nova educación lingüística baseada na estima de tódalas linguas, cun fomento especial da propia, e orientando e conformando as “directrices lingüísticas que van impregna-lo futuro P.E.C. e diversos P.C.C.”. Para acadar isto, ofrécesenos algunhas das estratexias utilizadas, como os cursos de formación do profesorado, asesoramento lingüístico, a elaboración e publicación de material didáctico propio, etc., rematando cunha avaliación do proxecto.

Nesta liña de traballo atópase a experiencia de Xesús Rábade Paredes e Helena Villar Janeiro, “Unha experiencia innovadora no ensino da lingua e a literatura” (pp. 243-251), onde a converxencia de dous factores como son a normalización lingüística e cultural, e a renovación pedagóxica e didáctica, fan obrigado un diferente tratamento do galego cara o seu uso sistemático por parte dos alumnos, levando consigo un cambio na metodoloxía, sendo a normalización o “obxectivo prioritario para o profesor de lingua” (e non só para o de lingua, senón para todos, independentemente da materia que impartan). Para acceder a isto é necesaria unha “perspectiva pragmática ou instrumental do idioma”, centrando o esforzo na “modificación das actitudes idiomáticas” baseando o eixe do traballo na “práctica oral” que rompa a identificación lingua-gramática. Faise un repaso pormenorizado do desenvolvemento da experiencia, realizada no Colexio Público López Ferreiro, da avaliación inicial, actividades e recursos empregados.

Mesas de Debate:

A situación dos medios de comunicación galegos e a súa situación ante a lingua está tratado por Francisco Alonso en “1993: situación do galego na prensa” (pp. 257-267), José Alonso Sánchez “Boas Tardes” (pp. 271-272) e Luís Álvarez Pousa “Os medios de comunicación galegos e a lingua galega” (pp. 273-282). Todos eles coinciden na importancia que teñen os medios de comunicación no proceso normalizador do galego á vez que salientan o seu escaso emprego, o cal se limita a seccións específicas ou a artigos de opinión onde o uso da lingua depende do columnista. Hai que nota-la ausencia dun diario plenamente editado en galego no momento de se celebrar estas Xornadas (non así no caso do semanal *A nosa Terra*), o que xa non ocorre na actualidade coa publicación de *O Correo Galego*, que esperamos non sexa o último. Para Álvarez Pousa é necesaria a creación dun espacio

galego de comunicación “como garantía de éxito e como procedemento central na construción dun espazo [que asegure] a construción cultural e lingüística da comunidade galega, e o seu recoñecemento global en Europa como un espazo diferenciado”.

Outro campo de traballo é o dos “escritores ante o galego e a normalización”: Darío Xohán Cabana, “Os nosos escritores ó redor da Normalización” (pp. 305-308), fai un repaso histórico do fenómeno chamado “literatura nacional” en Europa, que vai unido ás diferentes consideracións de “nación” (que foron cambiando ó longo da historia), datándose a primeira consciencia da literatura nacional no Renacemento e rexurdindo no S. XIX co Romanticismo, tendo como base a poesía, feito que se deu en tódalas linguas.

Para Marica Campos Domínguez, “Os escritores ó redor da normalización lingüística” (pp. 309-313), o escritor situado ante a(s) lingua(s) “esco-lle” aquela que en xeral ama, e “todo escritor que faga unha obra digna en galego está a contribuír á súa normalización lingüística”. Salienta as dificultades que atopa un escritor para escribir en galego, como a falta de lectores, escaso prestixio ante a crítica e a pouca proxección, puntualizando que “a militancia en prol da lingua déixase sentir menos agora, como se escribisemos nunha lingua e nun país perfectamente normalizado”, o que non corresponde coa realidade, polo que hai que seguir traballando e comprometéndose co galego.

Ramiro Fonte, “Os poetas e a lingua galega” (pp. 325-329), considera que “o poeta, en tanto que traballador da linguaxe, axuda a fixar unha lingua, e pon a proba as súas posibilidades”, preguntándose “¿que tipo de decisións ético-estéticas se poñen en xogo [...] para alguén que decida escribir en galego?”. Para el o importante é escribir, sendo a lingua na que se faga decisión do poeta, entendendo a súa poesía en relación con outras poesías producidas noutras linguas.

Xosé Neira Vilas, “A lingua dun escritor emigrado” (pp. 331-336), falando desde esta perspectiva, pois foi na emigración onde adquiriu o “compromiso asumido con este atributo esencial de nacionalidade”: o galego, xustifica a súa profesión: “Escribo porque o fago en galego”, fronte ó sostido por R. Fonte.

En “os poetas e a lingua galega. A poesía dos nenos” (pp. 323-245), David Otero, partindo dunhas reflexións sobre os poetas, a lingua e o mundo, que no noso caso xira en torno a unha lingua minoritaria, entra no binomio neno-poesía. A poesía nos nenos está no xogo, que é a “verdadeira poesía”. Pro-pugna potencia-la imaxinación, o que pasa por unha “pedagogía lúdica da lingua”, pero ata o de agora non hai cousa máis antipoética ca escola, a cal produce aversión a todo aquilo que se presente en “envase ou conducto versificado”.

O seguinte agrupamento de debates poderíamolos facer baixo o epígrafe: “a normalización e os sectores sociais”, como no traballo de Xosé Mª Pin Villares, “A normalización nos distintos sectores sociais. (A Universidade de Vigo)” (pp. 353-365) (quen fai un estudio da situación do uso do galego nesa universidade), e a de

Xosé A. Pombo Mosquera sobre a “Normalización lin-güística nos Concellos” (pp. 367-369).

Outros dos traballos céntranse no desenvolvemento do uso do galego no medio xurídico e o sustento legal existente para o seu emprego: Juan José Bota-na López, “O galego na administración de Xustiza” (pp. 297-304) e Edgar A. Fernández Cloos, “O galego na xustiza” (pp. 317-320).

Alfonso Blanco Torrado toca o punto da “Normalización lingüística na Igrexa” (pp. 293-296), que entra en contacto coa ponencia de Monseñor Aratújo.

Outras Mesas de Debate son: “A formación en lingua galega no CEFOCOP” (pp. 321-323), de X. David Fernández Fraga, “Formación continua do profesorado” (pp. 347-351) de Celestino Pérez Recarey, (punto moi necesario “para dar resposta ás demandas dos novos deseños curriculares e tamén ás [novas] iniciativas que xorden”, onde o profesorado debe e ten que tomar decisións sobre os contidos que se imparten para o cal a Administración debe proporcionar-la formación e orientación suficientes para poder realízalos), e a de Pedro Manuel Presedo Iglesias “A normalización lingüística nun centro de recursos”

Pedro Blanco Grille fai unha aproximación do traballo desenvolvido polo equipo psicolóxico de apoio de Melide, en “Servicios de apoio e normalización lingüística” (pp. 289-296), considerando que o mellor xeito de traballo para a completa asunción do galego na escola sería a dos “programas de inmersión”.

Por último, o Grupo Travelling (T. Añón, M. Castro, S. Cid, A. Romero e V. Villaverde), presenta o seu traballo en vídeo de carácter informativo-pedagóxico, coa pretensión de motivar-lo uso do galego, “Contribución videográfica ó proxecto de normalización lingüística” (pp. 285-287).

XESÚS DOMÍNGUEZ DONO